The background of the slide features a scenic landscape with a prominent, snow-covered mountain peak under a clear blue sky with a few wispy clouds.

Тема Шымбай Заласы тарийхы

Шымбай Заласы

- Шахтемир Заласы 1714-жылдан баслап Хий7а ханлы2ына Зарсы гбрескенлиги тилге алынады. Паши Россиясы т1репинен Абилхайыр хан2а жиберилген елши Поручик Дмитрий Гладышев пенен геодезист Муравинлер 1740-1743-жыллар #аза3 81м #ара3алпа3лар арасында болып, 1741-жылы топографиялы3 карта сыйзады. Усы картада Шахтемир Заласы Н5кис Зор2анынан 53 ша3ырым ар3ада екенлиги к5рсетилген. Онын бстине Хий7а2а 1740-жылы келгенинде Гладышев жазба дерегинде !ми7д1рья т5менги б5лиминде тек 2ана Шахтемир Заласы бар деп к5рсетеди.

С. Камалов Шахтемирди
Шымбай Заласы деп
журитеди 81м оны4 пайда
бол2ан жылын 1728-жыл деп
есаплайды.

- 1874-жылы 19-21-май кбнлери Шымбай Заласында экспедицияда бол2ан П. Соболев сол да7ирде Петербург Заласында шы3атуғын «Русский Инвалит» (Орыс майыбы)
- 1скерий газетасыны4 1875-жыл 3-январьда2ы 2-санында берген мазаласында т5мендегилерди келтирип 5ткен «бир байдин айты7ынша (ол Ережеп бий, себеби Соболев бул иретинде Ережеп бийди4 бийнде бол2анлы2ы усы газетада ж1риялан2ан) 81зирги Шымбай деген Заланы4 орнында Шахтемир деген Зала бол2ан, ол Зала буннан 150 -жыл илгери Зыр2ыз Шахтемир деген киси т1репинен салынып, ол Зала 81кими бол2ан. Арадан 10-20 жыл 5ткеннен со4 биннан 130-140 жыл илгери №оныратлы Алмамбет %гиз н5кери менен Зала2а бастырып кирген, Шахтемирди 5лтиреди. Халық Заланы таслап, Чигил-Буги (картада Чилпак-Соболев) жерине к5шип кетеди. Со4 арадан бир нешше жыл 5ткеннен кейин Шахтемир Заласына жазын жердеги қ5л бойында жаса7шы Шыныбай деген бай адам карабаханасы шы2ып Зал2ан Заланы Зайта тиклейди. Кейин усы адамны4 аты менен аталған дейди. »

%мирбек ла3зы

- №аралпазты4 №уын
урсынан шы3зан, 1831-жылы
Шымбай районында
ту7ыл2ан. Ол халкыны4 ру7хый
жазтан ой-Брисини4 5си7ине
5зини4 81зил, кблкилери менен
т1сир жаса2ан. Ел арасында2ы
да7 ж1нжеллерди, тартысларды
1дил шешету2ын, с5зге шешен
адам бол2ан. Ережеп а2а бий
менен дайылы-жийен
бол2анлы3тан оларды4 к5п
д1лке克莱сенлери халы3
арасында 1псанада айлан2ан.
Ол Зартайып Зайтыс бол2аннан
со4, Шымбайдады «Убби ахун»
койымшылы2ына жерленген.

Шымбайдазы 1916-жылды күтерилис

- №алада жаса7шылардан 81м базаршылардан жыйнал2ан №аразалпаз, №азаз, %збек, Туркмен, №ыр2ыз 81м Татарларды4 ер 81м 8аялларынан жыйнал2ан 1000 нан аслам адам Шымбай приставыны4 жайына (Тас больница2а) келип, м1рдикар2а адам алы7ды то3таты7ын, приставты4 жыйнал2ан адамлар алдына шы2ып сойле7ин 5тиниш етти. Жыйнал2ан аламан алдында 300 дей 8аяллар менен кемпирлер, олардан кейин ер адамлар тая3, тас пенен кураллан2ан. Аламан алдына приставты4 дилмашы менен 2-3 полицияшылары шы2ып, оларды4 мазсетин сорайды. Олар «бизлер балаларымызды м1рдикарлы3за жибермеймиз, мейли бизди 5лтирсин, бира3 буйры3ты бийкар етсин» деп талап Зояды. Бира3 пристав халы3ты4 тилегин «ты4ламайман, тез тарЗалсын» деп буырады. Халы3 5з талапларын орынлама2анша тарЗамайту2ынын билдириди.

- Халы3ты4 с5з бенен тарЗамайту2ынын билген пристав **Микельжанянц** аламанды ЗорЗытып тарЗаты7 ушын, олар2а Зарата револьверден о3 атады. Ол атыл2ан о3 жумысшы **Алламурат Бекиниязовты** 5лер 8алатында а7ыр жарадар етти. Бу2ан ашы7лан2ан аламан пристав жайына бастырып кирди. Пристав 81м оны4 8аялын 5лтирип, пристав денесин Кегейли каналына су72а таслайды. Оны4 бес жасар Зызын 5лтирмestен аман сазлап Залады. Ке4сесиндеги м1рдикар2а алыны7шыларды4 дизими жазыл2ан хбжжетлерди жыртып, бийн тонаиды. Дий7алларда илдири7ли тур2ан патша су7ретлерин 5ртейди.

- Шымбай Заласында2ы бул к5териликке буннан бурын патша 81кимлери т1репинен сбргинге жиберилип, оннан аман-есен Зайтып келгенлер-
- **Жумамурат Мамбеткулов, 8аял-Зызлардан Салийма молла Шалимова, Г6лзада Та4ирбергенова, Айг6л Мамбетова, Умсын А3шаева, Латийпа А8медиева, Жумаг6л Сайыпжамал, Арзыг6л, Гулбийби, Сарыг6л, Хатийша, Ханша, Разия, Жибек, Шазада, Сары3ыз, Генжебийке, №араЗыз, Назийра**
- **Жигитлерден- Шамурат Сарыбаев, Ма3сым !7езов, Алланазар Бийимбетов, Елмурат Ещенов, Избасар Ешимов. №аржа7 Пиримбетов, Нурым Пирманов, !лимбет Шанназаров, Алламурат Бекниязов 81м Бекназар Искендеровлар тиккелей Затнасып, о2ан басшылы3 еткен.**

- К5терилисшилерди бастыры7, жазала7, Залада тынышлы3ты орнаты7 ушын **В. П. Колосовский** 1скерий жазала7 отрядын басЗарады. Н1тийжеде к5терилис айыпкерлери 103 адам (солардан 18-8аял) д1слеп Шымбай кейин Петро-Александровский тюрьмасына Замалады. Терге7 узат3за созылып, олардан к5терилис басЗары7шыларыны4 айрымлары дар2а асы7 жазасына, Зал2анлары 81р 3ыйлы м6ддектке Зама7 81м Сибирьге сбринге жиберилди.
- Халы3 Зоз2ала4ларыны4 ж1не де кбшейип кети7инен Зор33ан патша х7кимети Шымбай к5терилиси айыпкерлерини4 жазаларын Зайта к5рип шы3ты. %лим жазасына буйырыл2анларды 20 жыл сбринге, 5мирлик сбргинди 10 жыл жумыс исле7 жазалары менен алмастырды. Айрымларын болса босатып жибереди.

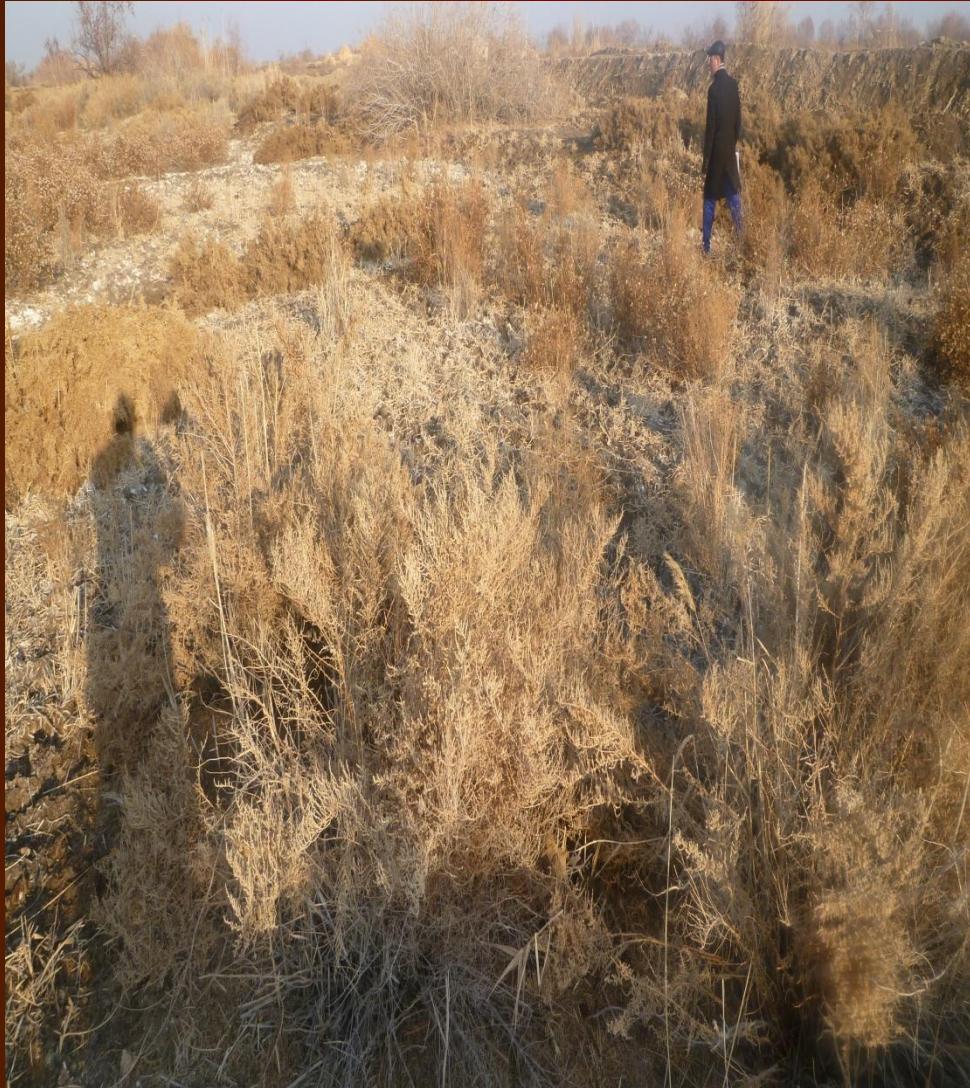
- Ережепнаманы
1дебиятларда баслап
берген рус этнографы Л.
Соболев болды. 1874-
жылды 3-июнь кбни дилмаш
Сартланов, А. Александров
еки Ураллы казакты алып
Л. Соболев Шымбайдан
узаз емес Д173ара жол
бойында2ы Зор2ан Залада
жаса7шы №араЗалпаз
бийи Ережепти к5ри7гө
барады. Ережеп баба ж6д1
салдамлы 81м г1пке шешен
бол2ан.

Ережеп а2а бий Зор2ан Заласы

- %збекстан Илимлер Академиясы №араЗалпазстан б5лими Тарий тил 81м 1дебият Институты а2залары 1985-жылы Ережеп баба Зала-Зор2анында илимий экспедицияда бол2ан.
- Естеликке жазын жерге м1к1н бас3ан ж1дик уры7ыны4 жасы бл肯 мийнет ветераны Тиле7мурат Т5леген улы менен с5йлескендө- «бул Заланы4 к5зди4 жа7ын алатугын бийик т5рт минарасы 81м хоширейли д2р7азасы бол2ан, бабамызды4 бул минары 81зир т5бешикке айлан2ан. №ыпшаз Ережеп а2а бийди4 Заласы еди. Ережеп тентекти4 м1к1н жайы бл肯 жадик 81м Киши жадик деп атал2ан. Оны4 Пал7анияз, Матнияз, Султанияз, Сейтнияз деген уллары бол2ан. *1зир оны4 17ладлары 150 аслам болып, еки а7ыл адамын Зурайды.»

Орыс т5ресини4 айты7ынша бийдин а3 отауы Зор2ан ишинде жайласЗанлы2ы,(бираз кара бй тиги7 орны Зор2анны4 сыртында шы2ыс т1репинде де жайласЗан болып, айналасы-30 м Зурайды) Зор2анды айландыра бойлап ор Зазыл2анлы2ын атап 5теди. Бул с17бетлеси7лер Санкт-Петербургтеги пбткил а7замлы3 география ж1мийетини4 архивинде сазланбакта.

- 1869-жылы Мырза Абдирахманның жазылышы бойынша Хийуа ханы №аралпазлардың арасында жиңиңе бир басЗары 81 мелин – «аға бий» енгизген. Жаға хызмет орнына Хийуа ханының архивини № 129 дүйнөндө айтылышы бойынша №ылшаз урындан Ережеп бийди тайынлағаны айтылған.
- Ережеп бий бабалары-
- Артыз бий-Түркстанда,
- Алмасбай-№оғанда,
- №улшы баба- Жағадіръяда жасаған.
- Ережеп Жағадіръяда туылған. Кейин Шымбай елине келген. Ережеп бий Шымбайдың күзге күринген адамлары- Ерназар Золдаңлы, Ерназар кенегес, Золдаңлы Тұрым бий, №ыттай Фазыл бийлер, шайырлар- Кунхожа, Қажинияз, Бердаз, % теш, Омар, Жағабай палған 81 м %мирбек лаЗзылар менен заманлас болған.

Ережеп а2а бий Зор2ан-Заласы

- №ор2анны4 кирер д1р7азасы Зубла-батыс3а Зара2ан 81м ол Жаза7ыз деп атал2ан.
№ор2анны4 бстинги б5лими ыз2ар менен унырап кеткен.
Оны4 бстинги б5лими т5бешиклерден ибарат.
№ор2ан-Заланы4 т5рт т1репинде т5рт минар жайлас3ан. Себеби Зор2анны4 т5рт м6йеши бийик т5бешик болып к5ринеди. Е4 бийик т5бешиги Зор2ан2а кирер жериндеги д1р7азаны4 шеп т5бешиги есапланады.т5рт м6йешиндеги минар орынларыны4 81зирги 5лшеми 10x10 м, ал кирер жериндеги д1р7аза жанында2ы еки минар 5лшеми 10x5 м Зурайды. Дий7аллары уныра2ан, оларды4 81зирги ени 5 м келеди.

Ережеп а2а бий кестеси

- 1) Ж1нибек хан
- 2) Жадик султан
- 3) Аннас бий
- 4) Булан батыр
- 5) Артыз Серри
- 6) №улшы бий
- 7) Ережеп а2а бий
- 8) Мамытнияз бий
- 9) Мадияр
- 10) Бердияр